

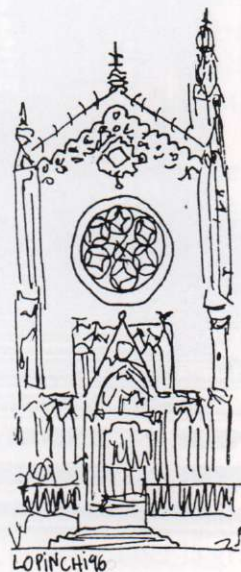
BREU ESTUDI ICONOGRÀFIC DE SANT ESTEVE DE CASTELLAR

Daniel Escofet, Alberto García, Òscar Lomas,
Miquel Àngel Pich i Magda Fernández

(Treball de curs 1996-97 realitzat pels alumnes de Religió
de tercer d'ESO de l'IES de Castellar)

ESGLÉSIA
PARROQUIAL
DE

St. Esteve DE CASTELLAR

BREU ESTUDI ICONOGRÁFIC
DE SANT ESTEVE
DE CASTELLAR

SANT ESTEVE DE CASTELLAR

INTRODUCCIÓ

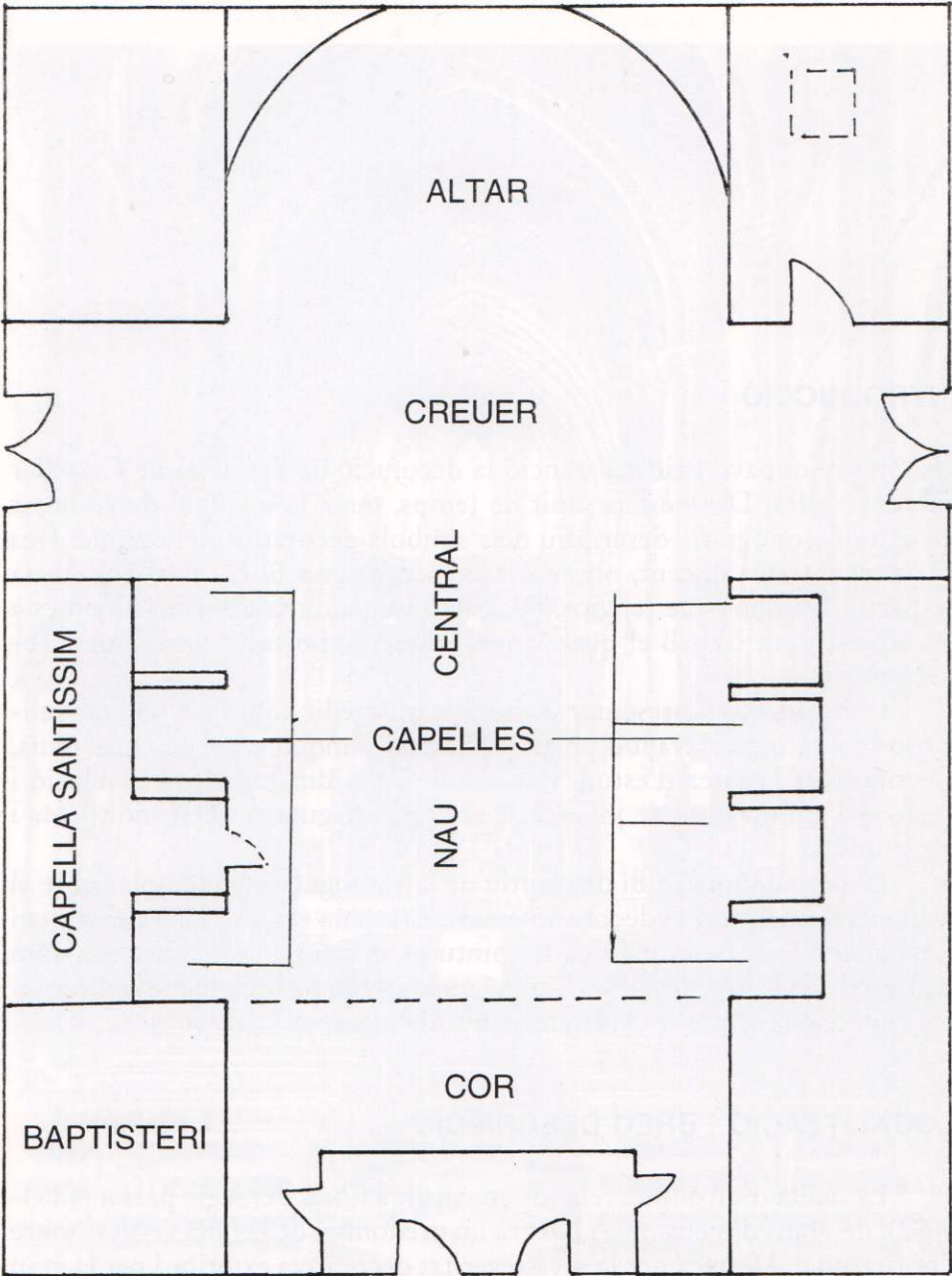
Sempre m'havia cridat l'atenció la decoració de l'església de Castellar del Vallès. Des de feia molt de temps, tenia la intenció de realitzar un estudi iconogràfic descriptiu dels símbols decoratius del temple. Des de la meua tasca docent, observava com cada cop hi ha més ignorància respecte al simbolisme religiós, i per això vaig animar els meus alumnes a fer aquest petit treball el qual és una primera aportació vers aquest coneixement.

L'ocasió es va presentar elaborant un crèdit sobre els edificis religiosos del terme i, davant d'un grup d'alumnes inquiets pel que fa al tema, va començar la tasca d'estudi i redacció. Val a dir que sense la il·lusió i l'esforç d'aquest grup de joves, aquesta tasca hagués resultat molt lenta i incompleta.

Es tracta d'un estudi descriptiu de la iconografia del temple sobre el qual ens limitarem a la decoració exterior (façana central, laterals, cripta i campanar) i a la descripció de les pintures interiors, tant sobre tela com als frescos de l'absis de l'altar. També inclourem una breu història del temple i un annex sobre les vidrieres amb què compta l'edifici.

LOCALITZACIÓ I BREU DESCRIPCIÓ

Es tracta d'un edifici religiós construït a finals del segle passat (1884-1892), de grans dimensions, i mostra un predomini de la línia vertical sobre l'horitzontal. Destaca per la seva severitat decorativa exterior i per la gran capacitat interior. És d'estil neogòtic, i l'arquitecte fou Joan Martorell, essent dirigides les obres per Emili Sala. L'edifici es troba situat entre els carrers de Sant Iscle, Església i Retir, darrera hi havia l'antic cementiri, on actualment hi ha el parc de Canyelles.

ESTRUCTURA DE L'ESGLÉSIA

FOTO 1. Foto antiga de l'església parroquial.
A la seva banda esquerra es pot observar l'antic cementiri

BREU HISTÒRIA DE L'ESGLÉSIA PARROQUIAL

L'església parroquial de Castellar del Vallès està dedicada a sant Esteve, el protomàrtir dels *Fets dels Apòstols*. Es tracta d'un edifici on conflueixen tres carrers: Església, Sant Iscle i Retir. El que abans havia estat cementiri, és ara el parc de Canyelles i mostra un indret molt significatiu del casc urbà antic del poble, imatge que ha caracteritzat el nostre municipi.

Antigament, el temple parroquial es trobava on avui hi ha l'anomenat Castellar Vell, edifici sagrat, també consagrat a sant Esteve. La part més antiga és d'estil romànic; encara observem la nau central coberta amb una volta de canó i a les parets les finestres abotxinades. Aquest primer edifici va esdevenir petit i es va ampliar la nau on hi havia l'absis i l'antic cementiri —recentment descobert i en curs d'excavació— amb dues capelles laterals que formaven el creuer i una capçalera quadrada.

El canvi de localització de l'església parroquial es va produir a la

segona meitat del segle XVIII (1770-1780) per diverses raons: la primera, perquè el poble creixia entorn l'antiga església de Sant Iscle i de Santa Victòria, lloc on es troba part de l'actual i, per tant, Castellar Vell restava lluny per anar cada diumenge; i perquè l'augment de població al terme de Tolosa —com s'anomenava Castellar aleshores— havia passat dels 450 habitants el 1777 als 850 el 1887. Una altra raó era el creixement significatiu de l'ús industrial dels antics molins fariners que aprofitaven l'energia hidràulica del riu Ripoll al seu pas pel terme, element molt aprofitat per la puixant indústria que hi començava haver al nostre territori.

Per això el poble va demanar un canvi d'ubicació de l'església parroquial i es va escollir l'indret on hi havia l'antiga capella de Sant Iscle i de Santa Victòria, que era d'estil romànic, molt semblant a la resta d'edificacions que apareixen al terme, com ara Sant Pere d'Ullastre, Sant Feliu del Racó, Santa Maria de les Arenes, Santa Maria del Puig de la Creu i la de Sant Martí, actualment desapareguda i que era ubicada on hi ha la masia de can Massaguer.

El nou edifici serà d'estil barroc, construït parcialment amb materials de Castellar Vell. Trobem aquesta definició: *Era una iglesia de una sola nave de 36 metros de largo, 40 metros de ancho y 90 de altura. Sostenida por ocho columnas contiguas a las paredes; con cuatro pilares laterales, a banda y banda para aprovechar el espacio; techo sobre la entrada destinado al coro; trampsepto y presbiterio rectangular, al lado del presbiterio se eleva un pequeño campanario de planta cuadrada, con 150 metros de altura, un reloj y 4 campanas* (Pascual Madoz).

Es van aprofitar quatre o cinc retaules de l'antiga església per decorar la nova, entre ells el dedicat a sant Esteve. L'any 1845 s'afegeix la Capella del Santíssim, que es va beneir l'11 de febrer de 1955. L'edifici fou finançat pels feligresos. ¿Per quin motiu va estar enderrocat aquest que només tenia cent anys? Tradicionalment s'optà per la resposta que Castellar va créixer molt i aquest edifici restava petit, encara que resulta una explicació incompleta, tema que està obert a la investigació de la història contemporània de Castellar.

L'edifici actual data de finals del segle XIX (1884-1892). Molt espectacular, tant en constitució com en dimensions, es coneix com «la Catedral del Vallès». L'arquitecte fou Joan Martorell, mestre de Gaudí, que li va proporcionar el seu característic caire neogòtic amb regust afrancesat, i la direcció de les obres va anar a càrrec d'Emili Sala. Fou finançat primer per Josep Tolrà i, després de la seva mort, per la seva segona esposa, Emília Carles-Tolrà. També destaca el paper del doctor Pujol, confessor de la família Tolrà, les despulles del qual reposen a la cripta de la família, sota l'actual edifici.

La guerra civil va afectar la Parròquia, la majoria de la decoració interior fou cremada, així com també els arxius parroquials, per la qual cosa, i després de llegir documents de l'època, observem que era molt més rica que l'actual. La iconografia decorativa que estudiarem data de després de la segona meitat del nostre segle.

ESTUDI

Presenta el següent esquema: 1. Una fitxa individualitzada de cada element decoratiu, que consta: a) *tipus de decoració*, b) *imatge* (fotografia), c) *localització dins la planta*, d) *localització*, e) *descripció*, f) *culte* (on es requereix).

Començarem amb la *vista lateral i les seves particularitats*; a continuació, les *vuit pintures* que actualment podem admirar en l'*interior*, per finalitzar amb un *annex de les vidrieres*.

1. Decoració exterior

1.1. Vista lateral. Arquitectònic i esculpit

FOTO 2. Vista lateral de l'església parroquial

DESCRIPCIÓ: Vista lateral on destaquen la verticalitat de l'edifici, la seva sobrietat decorativa i l'espectacular campanar, d'on ressalta la seva alçada i l'acabat de ferro forjat. Al creuer observem un petit escut que representa a la família Tolrà, les vidrieres del Nou Testament i l'estructura de la capella del Santíssim.

1.2. *Façana lateral. Arquitectura i esculpit*

DESCRIPCIÓ: És una façana lateral que està situada a la part esquerra de l'edifici, vers el parc de Canyelles. Destaca l'escut de la família Tolrà dins d'una estructura romboidal finalitzada amb motius semicirculars. També l'estructura de la finestra decorada amb vidrieres; en concret, les dels quatre evangelistes i els seus símbols, sota de l'arc de mig punt i la creu que en forma de rosetó hi ha sobre la porta.

FOTO 3. Vista lateral amb detall de la façana que dona al parc de Canyelles

1.3. *Cripta. Arquitectura. Ferro forjat*

DESCRIPCIÓ: Està sota el creuer de l'església, en l'accés al parc de Canyelles; en concret, en la part on es troba esculpit l'escut dels Tolrà. Destaca la porta de ferro i les lletres escrites, alfa i omega, la primera i la darrera lletres, respectivament, de l'alfabet grec, que simbolitzen el principi i el fi, i apareix associat a Jesucrist en les primeres manifestacions d'art cristià i en molts pantocràtors. Era la cripta on s'enterraven els membres de la família Tolrà i on també s'enterrà al doctor Pujol, que va promoure la construcció de l'església actual i de la Capella de Montserrat, annexa a l'antiga escola dels Escolapis, avui caserna de la Guàrdia Civil, situada al carrer que porta el seu nom.

FOTO 4. *Cripta, al camí de l'antic cementiri*

1.4. *Façana principal. Esculpida. Vista general*

DESCRIPCIÓ: Façana principal. Decoració sòbria que consisteix en una creu modernista, reconstruïda després de la restauració de l'edifici; en l'acabament triangular, decoració d'arcs ojivals molt petits i sota una estructura romboidal que inclou un escut amb un llibre que representa els evangelis i travessat per una palma que s'interpreta com a símbol del martiri de sant Esteve; acabament de creu en els eixos. El rosetó mostra una complexa decoració floral i unes creus, confluint totes elles en el centre de la circumferència. La porta està coberta per una estructura esculpida en petits arcs on sobresurt una forma triangular amb una creu i una imatge esculpida sobre marbre en el timpà. Tota la façana mostra un predomini vertical i una sensació de serenor on la decoració sembla estar situada en el seu lloc precís.

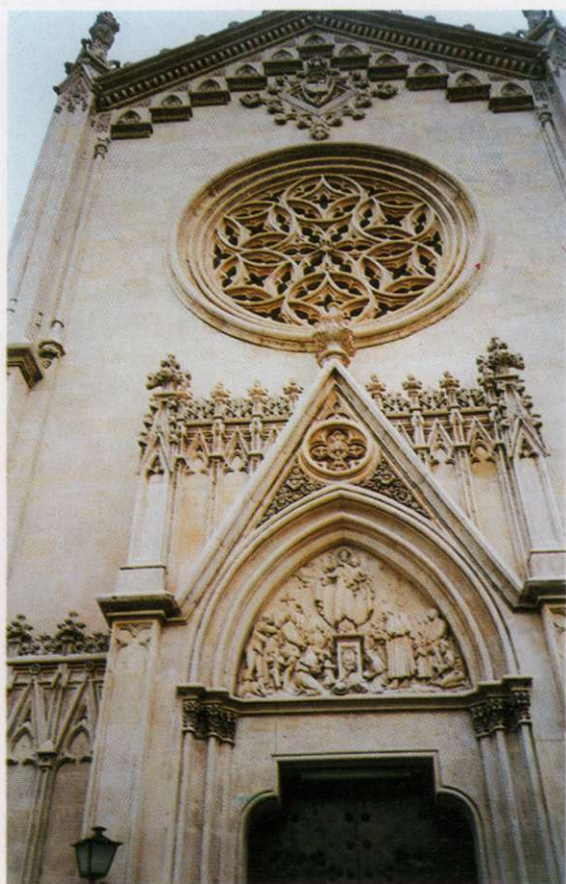

FOTO 5. *Vista de la façana principal*

1.5. *Relleu esculpit sobre marbre del timpà de la façana principal*

DESCRIPCIÓ: Situat entre el rosetó i la porta principal. El relleu abarca tot l'espai que acaba amb un arc apuntat amb doble dintell. Representa un pelegrinatge del poble a la Verge, enlairada, i sostenent el Nen amb la mà dreta; la imatge es troba sobre un pedestal on hi ha esculpit l'escut de les armes del Castell, el gos dels Meca i la campana dels Clasquerí, els dos símbols varen representar Sant Esteve de Castellar; és el segell que apareix en tots els documents de l'Ajuntament de l'època. En la part baixa hi ha un bàcul, que podria interpretar-se com l'autoritat eclesiàstica, que llavors tenia tanta importància com la civil, amb un barret de bisbe i unes sandàlies. Al fons, com insinuat, apareix la façana de l'església neogòtica, a la part dreta de la Verge. I en l'esquerra, una ermita del terme de Castellar. Els personatges representats mostren una tipologia dels habitants de l'època: un senyor burgès vestit amb un abric de capa, els camperols o treballadors guarnits amb pantaló fins el genoll i les sandàlies típiques de cordons. També hi ha representada una autoritat eclesiàstica amb la sotana típica, una mica més curta. La gent humil apareix agenollada en postura d'adoració, però dreta. Si observem els plànols originals de l'església, aquest timpà havia de ser decorat amb un escut, no pas amb aquesta escena d'adoració del poble a la Verge. Caldrà investigar qui l'havia d'esculpir i quan.

FOTO 6. *Detalls de decoració del timpà de la façana principal*

1.6. *Pedra commemorativa del centenari*

DESCRIPCIÓ: Es tracta d'una pedra que es va posar l'any 1985 per a commemorar el centenari de la col·locació de la primera pedra del temple. El seu missatge mostra el principi evangèlic del cristianisme: Crist, pedra angular.

Era rector de la parròquia, el 1885, el doctor Pujol, i en aquest moment del centenari n'era mossèn Miquel Raventós.

FOTO 7. *Làpida commemorativa del centenari de la col·locació de la primera pedra del temple parroquial*

1.7. *Vista lateral del campanar i de la façana lateral del carrer de Sant Iscle*

DESCRIPCIÓ: Vista des del parc de Canyelles, on s'observa el campanar i la façana lateral del carrer de Sant Iscle. Destaquen les tres parts de la torre, les quatre creus en la part entre la base quadrada i el campanar. Els arcs apuntats de la part més alta destaquen per la seva verticalitat i elegància. Resulta característica l'estructura final de ferro forjat que va servir de símbol pel centenari. Entre la part superior de la façana lateral apareixen els símbols del Castell (el gos i la campana) que formaven l'antic escut de Sant Esteve de Castellar, nom que roman fins el 1932, i que després passarà a Castellar del Vallès i canviarà de símbol consistorial.

FOTO 8. *Vista lateral. En la cantonada del carrer de Sant Iscle hi ha l'escut de les famílies Meca i Clasquerí i a l'altra el de la família Tolrà*

1.8. *Vista del campanar des del carrer de Sant Iscle*

DESCRIPCIÓ: El campanar, de planta quadrada, té una alçada de 53 metres, començant la forma de piràmide truncada als 42,50 m. La carcassa, de ferro forjat i de dos cossos, té una alçada d'11 m. Està adossat a la sagristia. Compté quatre campanes i en la part esquerra hi ha un rellotge. Apareixen quatre finestres en diferents nivells del primer cos de la torre.

CULTE: Les campanes sonen cada quart d'hora. Abans era l'únic recurs per convocar el poble. Hi ha diferents tocs de campanes, i segons el seu to podem distingir si es tracta d'un enterrament o d'una cerimònia o celebració de caire més festiu.

FOTO 9. *Imatge del campanar de l'església de Sant Esteve, vist des del carrer de Sant Iscle*

2. Estructura interna de l'edifici

La decoració interna és de diversos tipus: vidrieres, pintures i escultures. En aquest apartat ens limitarem a descriure la decoració pictòrica tant sobre tela com en forma de fresc.

Existeixen un total de vuit pintures: destaquen un quadre de sant Pau al baptisteri, i un altre en la capella lateral que precedeix la capella del Santíssim i que està dedicada a la imatge de la salvació.

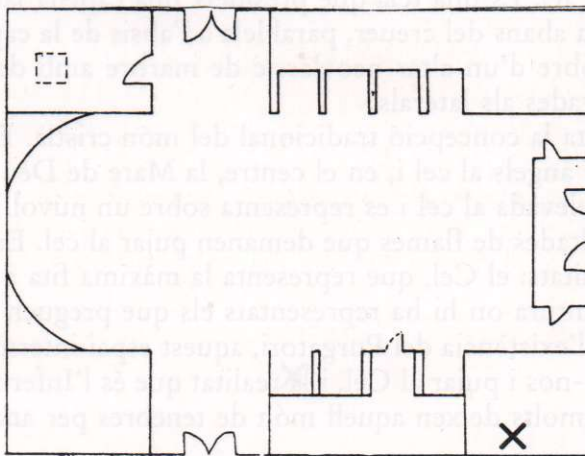
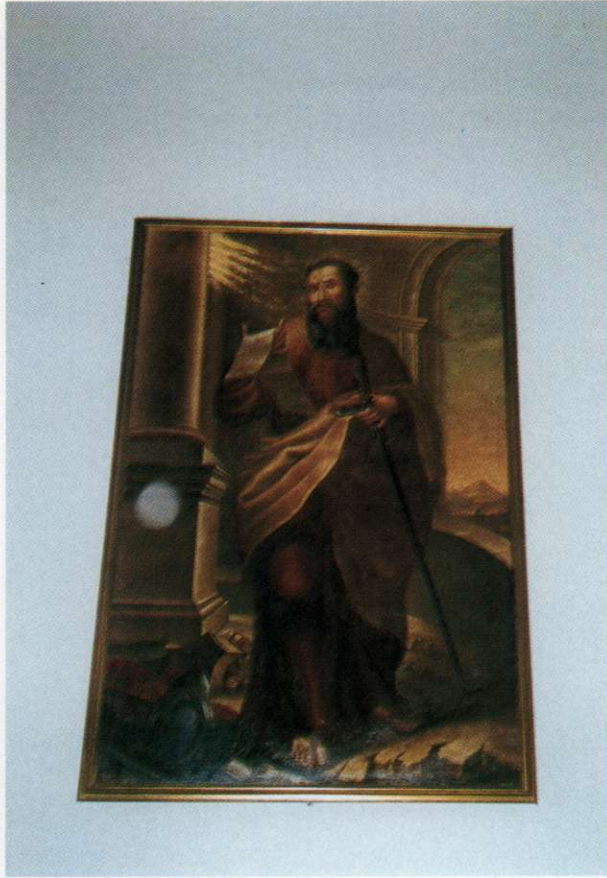
Les altres sis pintures són frescos situats darrera l'altar, a l'absis, on tres de les quals representen escenes de la vida de sant Esteve —el patró— i les altres relacionades amb fets medievals, bíblics i de religiositat local.

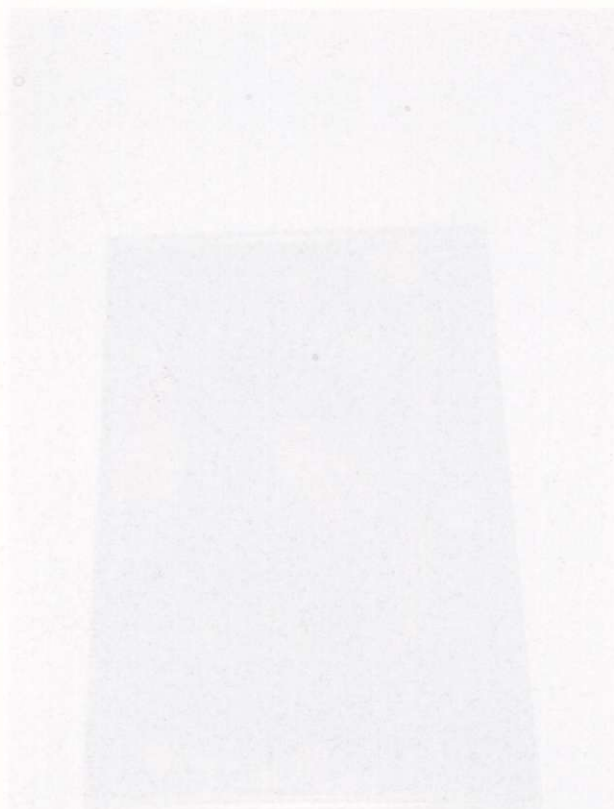
2.1. *Sant Pau. Baptisteri. Sobre tela*

DESCRIPCIÓ: Representa sant Pau enlluernat per la llum, i portant en una mà un rotllo de paper i en l'altra l'espasa, dibuixant-se, al fons, una estructura arquitectònica. Podria tractar-se de l'escena posterior a la conversió que es produí en el camí de Damasc. Pau era un fariseu que es dedicava a perseguir cristians i a l'any 34 es convertí al cristianisme. El fet es descriu en el llibre *Els Fets dels Apòstols*. Després de la trobada amb Jesús al camí roman cec durant uns dies i és acollit a casa d'un cristià, moment que podria recollir l'escena.

El paper de Pau en el cristianisme fou clau i la seva aportació convertí els seguidors de Jesús com a membres d'una religió universal, que inicialment es limitava a un reduït grup de jueus que protestaven contra els abusos del judaisme dominant, que passarà a una història de salvació que podia arribar fins i tot als pagans (els grecs i els romans).

La predicació de Pau i les seves *Cartes* formen part del Nou Testament i foren la base de l'expansió del cristianisme per la Mediterrània.

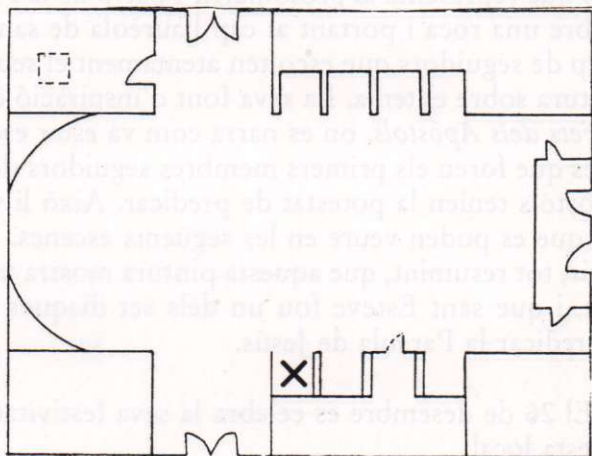

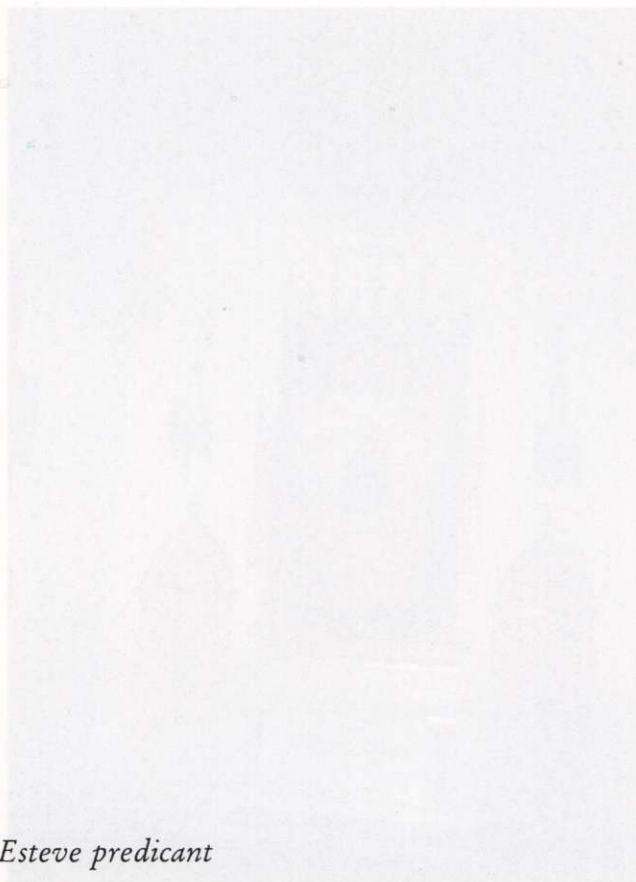

2.2. *Imatge de la concepció tradicional de la salvació. Pintura sobre tela*

DESCRIPCIÓ: És una tela que presideix una capella lateral, en concret, la primera abans del creuer, paral·lela a l'absis de la capella del Santíssim. Està sobre d'un altar neoclàssic de marbre amb decoracions de columnes daurades als laterals.

Representa la concepció tradicional del món cristià. En la part alta del quadre, els àngels al cel i, en el centre, la Mare de Déu amb el Nen. La Verge fou elevada al cel i es representa sobre un núvol i una sèrie de persones envoltades de flames que demanen pujar al cel. En el més enllà hi ha dues realitats: el Cel, que representa la màxima fita a assolir per la persona. La pintura on hi ha representats els que pregunten podria interpretar-se com l'existència del Purgatori, aquest espai intermig on podem encara penedir-nos i pujar al Cel, i la realitat que és l'Infern on, amb l'ajut de l'àngel, molts deixen aquell món de tenebres per anar al Cel, a la llum.

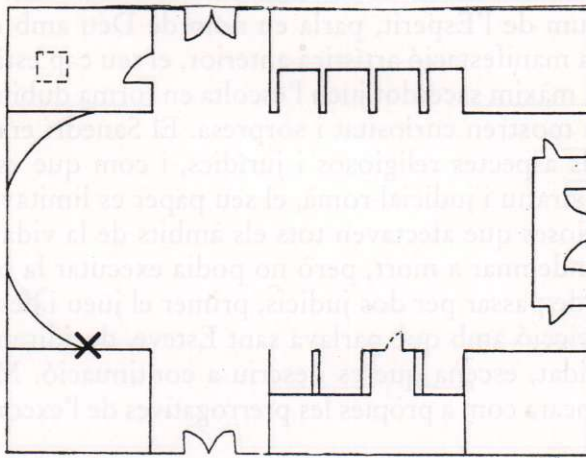
2.3. *Sant Esteve predicant*

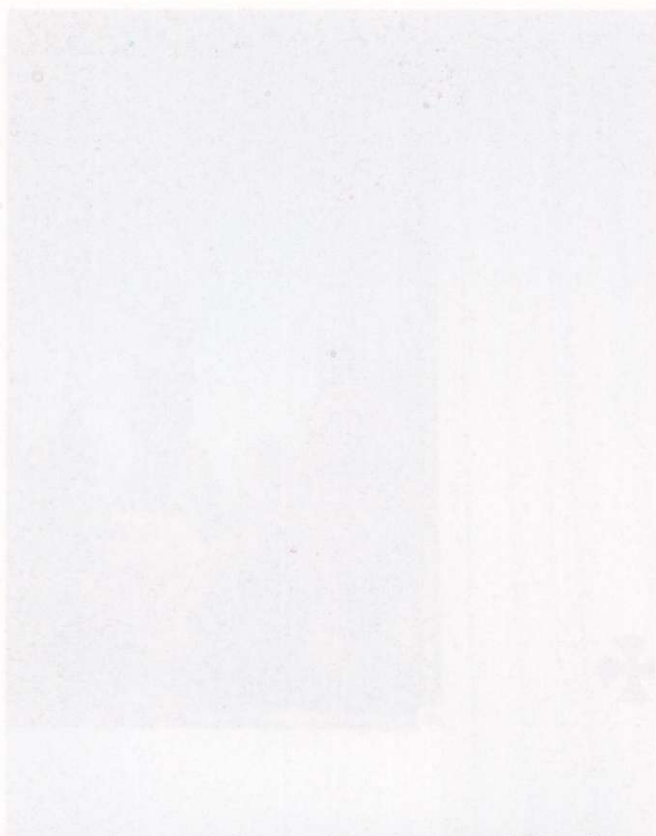
DESCRIPCIÓ: Es tracta d'una imatge situada entre dos nervis de la volta de l'absis que representa al protomàrtir i patró de la Parròquia predicant dret sobre una roca i portant al cap l'aurèola de santedat i al seu voltant un grup de seguidors que escolten atentament el seu missatge. És la primera pintura sobre el tema. La seva font d'inspiració és el capítol 7 del llibre *Els Fets dels Apòstols*, on es narra com va estar escollit com un dels set diaques que foren els primers membres seguidors de Jesús que al costat dels apòstols tenien la potestat de predicar. Això li va comportar els problemes que es poden veure en les següents escenes.

Podem dir, tot resumint, que aquesta pintura mostra una imatge del sant predicant, i que sant Esteve fou un dels set diaques escollits pels apòstols per predicar la Paraula de Jesús.

CULTE: El 26 de desembre es celebra la seva festivitat i a Castellar del Vallès és festa local.

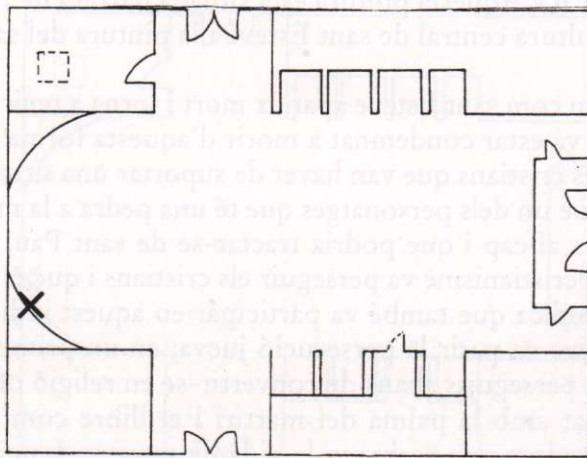
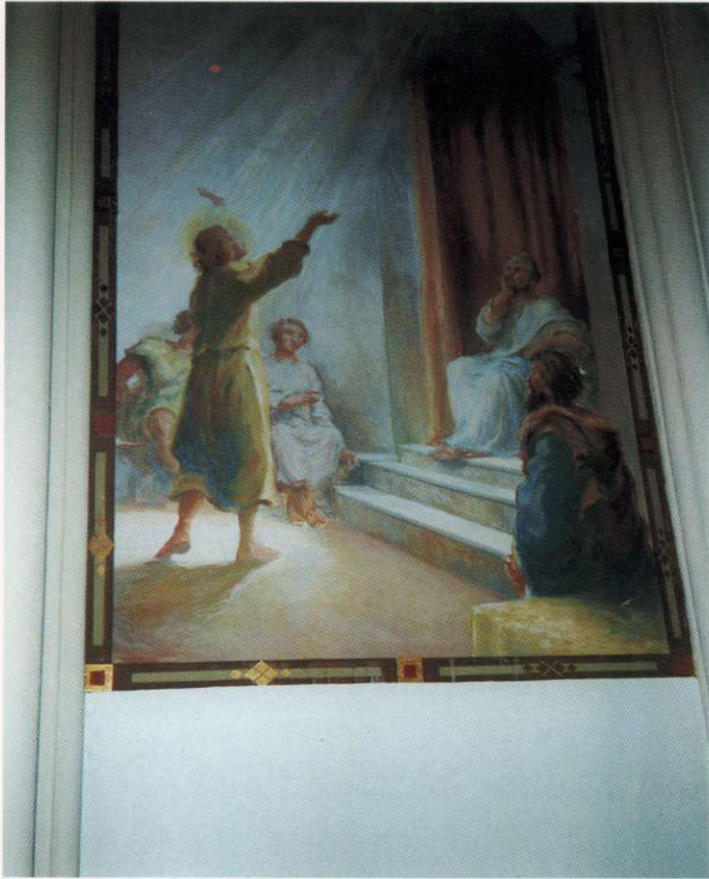
Breu estudi iconogràfic de Sant Esteve de Castellar

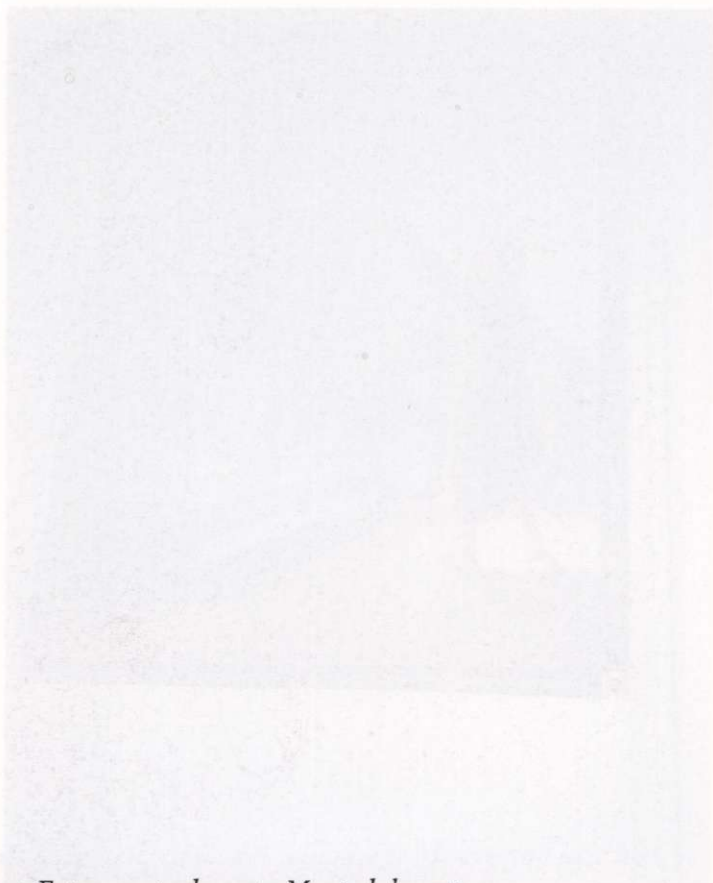

2.4. *Sant Esteve, davant del Sanedrí o Mestres de la Llei*

DESCRIPCIÓ: La imatge està situada a la dreta de l'anterior, també emmarcada entre dos nervis de la volta, i mostra com sant Esteve, il·luminat per la llum de l'Esperit, parla en nom de Déu amb els braços alçats. Com en la manifestació artística anterior, el seu cap està envoltat per una aurèola. El màxim sacerdot jueu l'escolta en forma dubitativa i la resta de personatges mostren curiositat i sorpresa. El Sanedrí era l'òrgan jueu que tractava els aspectes religiosos i jurídics, i com que estaven sota el domini administratiu i judicial romà, el seu paper es limitava a tractar les qüestions religioses que afectaven tots els àmbits de la vida jueva. El Sanedrí podia condemnar a mort, però no podia executar la pena. Per això Jesús va haver de passar per dos judicis, primer el jueu i després el romà. Davant la convicció amb què parlava sant Esteve, decidiren condemnar-lo a morir lapidat, escena que es descriu a continuació. Malgrat tot, el Sanedrí tenia encara com a pròpies les prerrogatives de l'excomunió i l'apedregament.

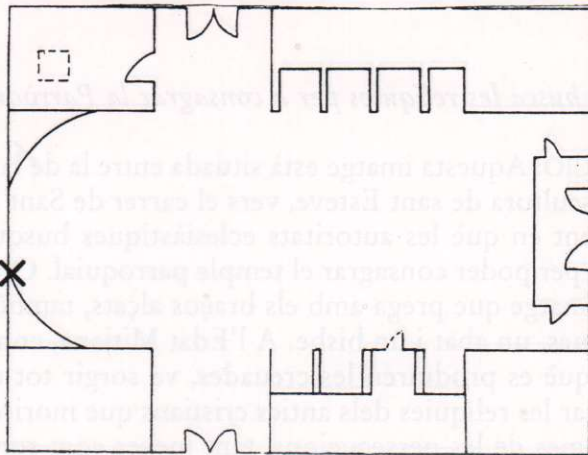

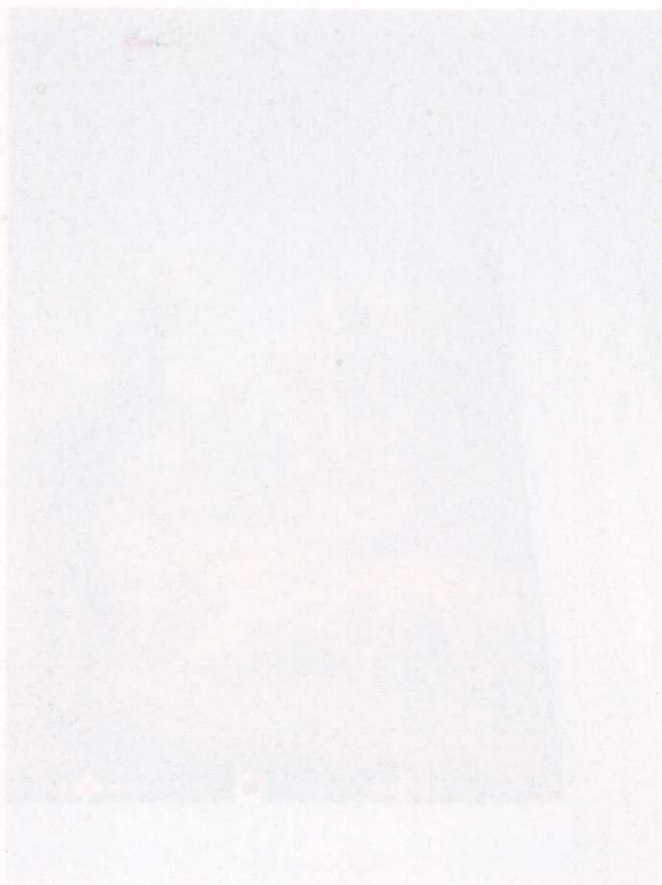
2.5. *Sant Esteve, apedregat. Mort del sant*

DESCRIPCIÓ: Aquesta pintura està situada darrera de l'altar, en l'absis, entre l'escultura central de sant Esteve i la pintura del sant davant del Sanedrí.

Observem com sant Esteve apareix mort i torna a tenir l'aurèola. No fou l'únic que va estar condemnat a morir d'aquesta forma i al seu costat apareixen altres cristians que van haver de suportar una situació semblant. Cal destacar que un dels personatges que té una pedra a la mà també mostra una aurèola al cap i que podria tractar-se de sant Pau, que abans de convertir-se al cristianisme va perseguir els cristians i que el llibre *Els Fets dels Apòstols* indica que també va participar en aquest judici.

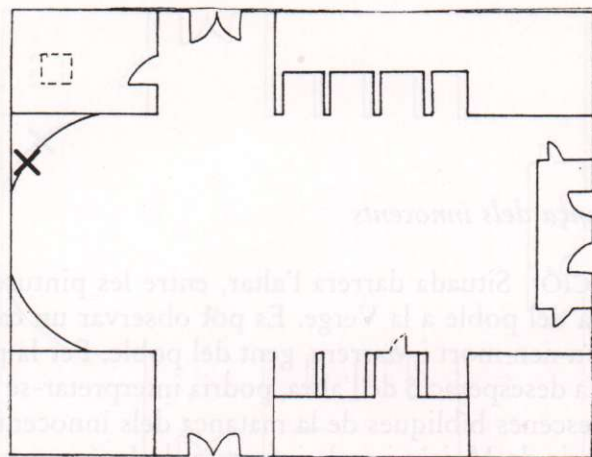
Sant Esteve va patir la persecució jueva; en un primer moment els cristians foren perseguits abans de convertir-se en religió oficial. Per això està representat amb la palma del martiri i el llibre com a símbol dels primers predicadors que acabaren la vida de manera dramàtica.

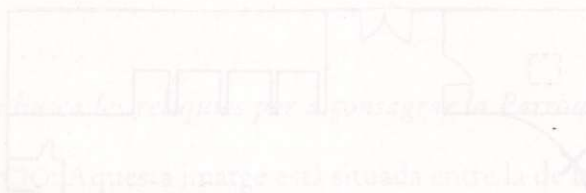
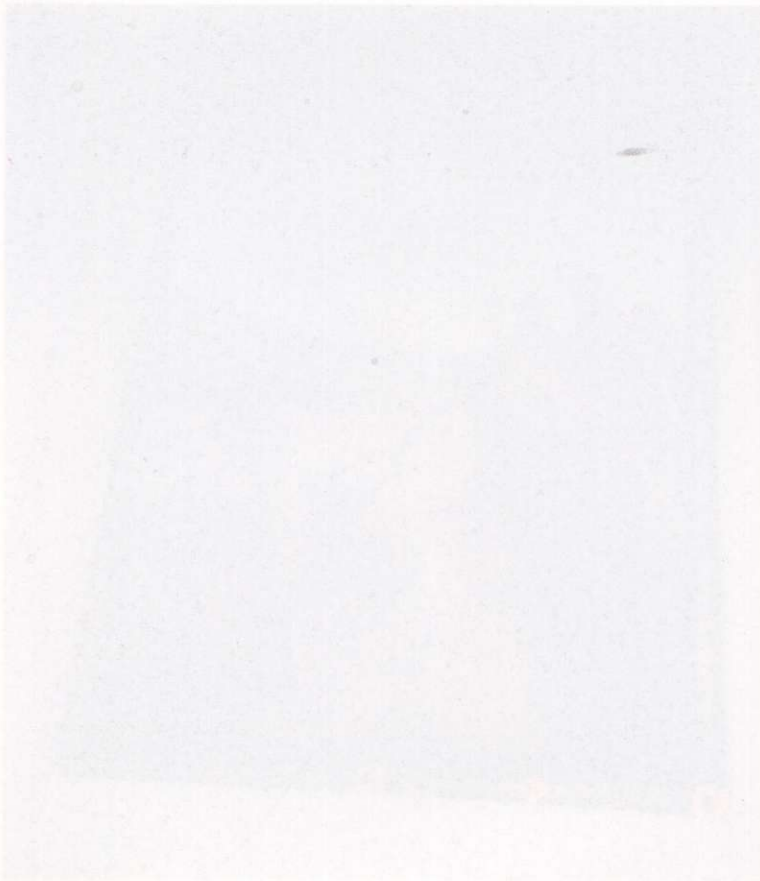

2.6. *El poble busca les relíquies per a consagrar la Parròquia*

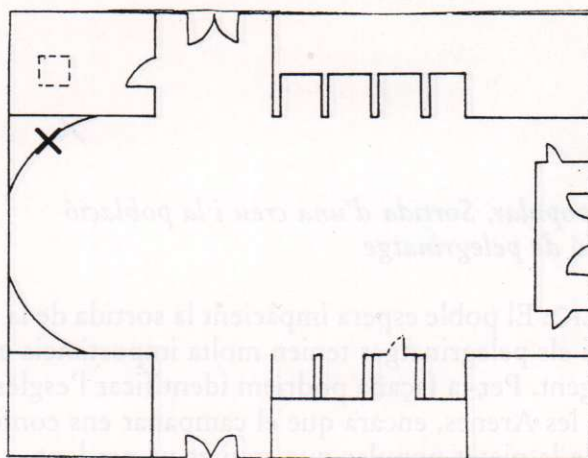
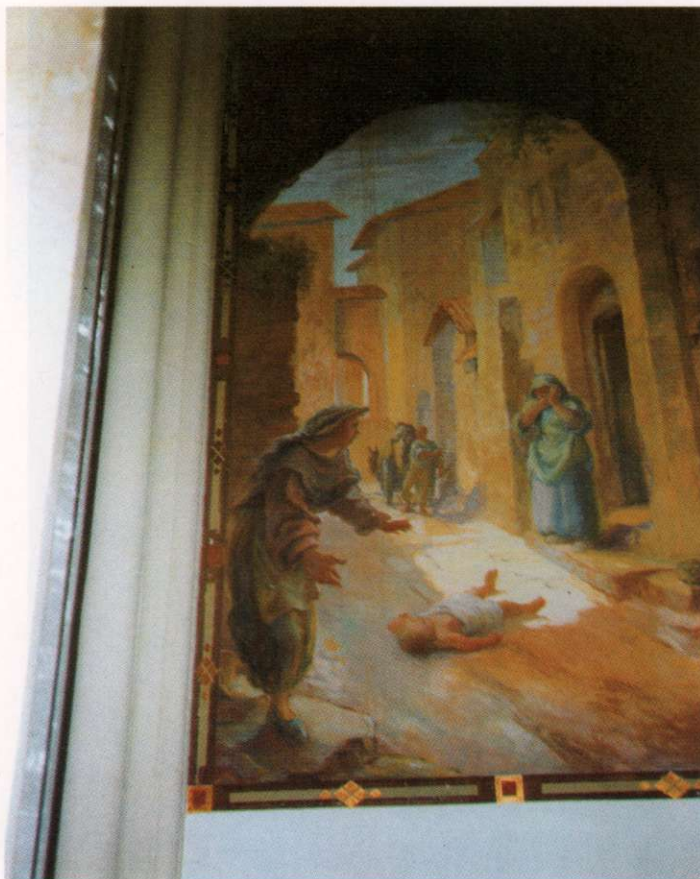
DESCRIPCIÓ: Aquesta imatge està situada entre la de la matança dels innocents i l'escultura de sant Esteve, vers el carrer de Sant Iscle, i representa el moment en què les autoritats eclesiàstiques busquen relíquies, restes del sant, per poder consagrar el temple parroquial. Observen l'adoració, un personatge que prega amb els braços alçats, també dues autoritats eclesiàstiques, un abat i un bisbe. A l'Edat Mitjana, concretament en el període en què es produïren les creuades, va sorgir tot un moviment per tal de buscar les relíquies dels antics cristians que moriren per la causa i foren víctimes de les persecucions, tant jueves com romanes.

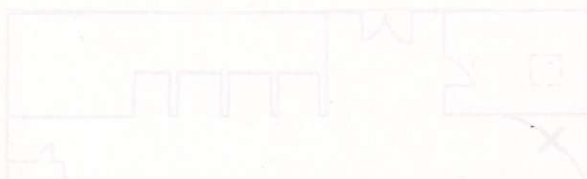
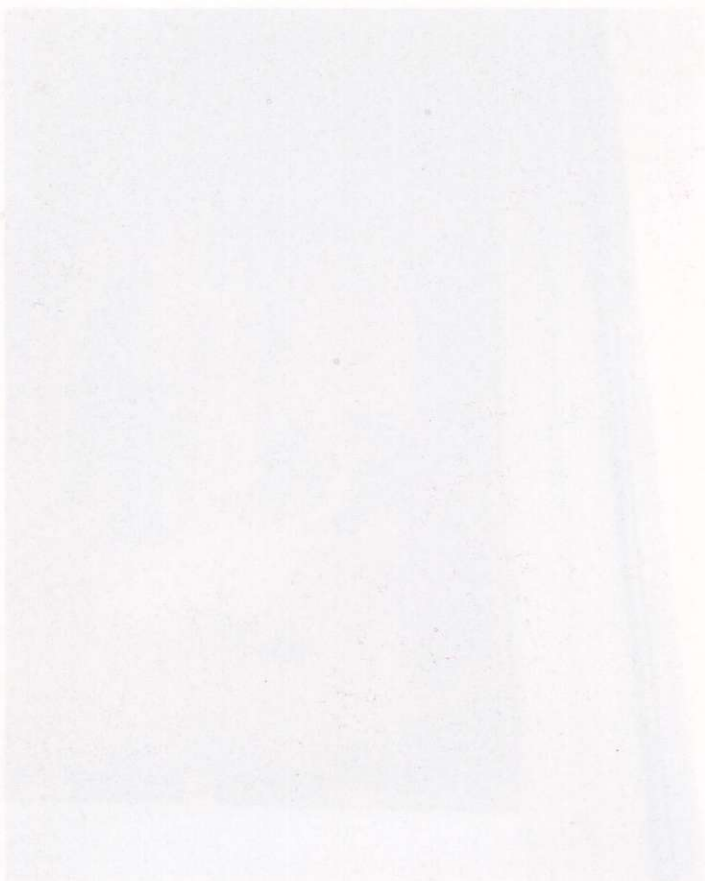

2.7. *La matança dels innocents*

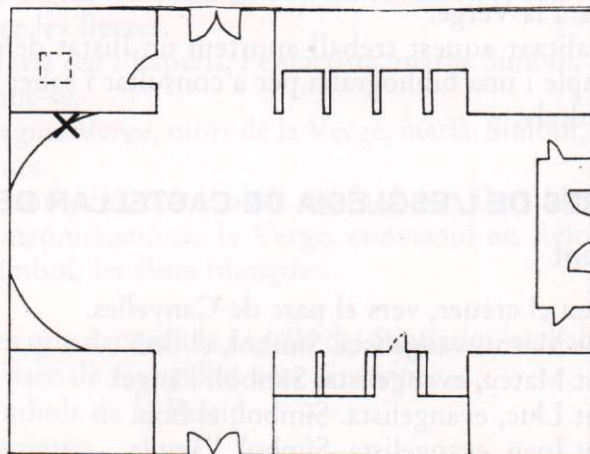
DESCRIPCIÓ: Situada darrera l'altar, entre les pintures de les relíquies i la visita del poble a la Verge. Es pot observar un carrer on hi ha dues dones i un nen mort i, darrere, gent del poble. Per la postura d'una de les dones i la desesperació de l'altra, podria interpretar-se com una abstracció de les escenes bíbliques de la matança dels innocents que apareixen en la història de Moisès i en la infantesa de Jesús.

2.8. *Devoció popular. Sortida d'una creu i la població en situació de pelegrinatge*

DESCRIPCIÓ: El poble espera impacient la sortida de la creu. Abans, les processons i els pelegrinatges tenien molta importància en la vivència religiosa de la gent. Per la façana podríem identificar l'església com la de Santa Maria de les Arenes, encara que el campanar ens confon. Es tracta d'una mostra de la pietat popular que avui es va perdent.

CONCLUSIONS

Esperem que aquest breu estudi iconogràfic permeti aquestes consideracions:

1. Observar l'església des d'un altre punt de vista.
2. Aportar coneixements sobre el simbolisme decoratiu de la nostra església.
3. Conèixer millor les parts de l'edifici i les seves funcions.
4. Una comprensió aproximativa de les pintures i altres manifestacions.
5. El simbolisme exterior.

PARTICULARITATS DE L'ESGLÉSIA

Pertany a l'estil neogòtic i imita la forma de les grans catedrals del segle XIV. L'arquitecte fou Joan Martorell i el director de les obres Emili Sala. També inclou elements arquitectònics decoratius nous que pertanyen al modernisme.

Crida l'atenció la sobrietat decorativa, tant interior com exterior, i com aquesta no sempre ha estat la mateixa. Després de la guerra civil es va redecorar. L'artesanat del sostre, de fusta policromada, li proporciona una bellesa extraordinària en el seu acabat. Després d'estudiar fotos antigues de l'interior del temple, resulta curiós com ha canviat la decoració de l'absis. Actualment es va afegir un baldaquí que cobreix l'altar on als seus extrems estan representats els «tetramorfos» (símbols dels evangelistes).

De la decoració exterior destaquen el ferro forjat que hi ha en la part més alta del campanar i el relleu de la façana principal que representa la visita del poble a la Verge.

Per a finalitzar aquest treball aportem un llistat dels vitralls que decoren el temple i una bibliografia per a consultar i saber més coses de la nostra «catedral».

LES VIDRIERES DE L'ESGLÉSIA DE CASTELLAR DEL VALLÈS

Nou Testament

Situades en el creuer, vers el parc de Canyelles.

- 1.1. Sant Marc, evangelista. Símbol, el lleó.
- 1.2. Sant Mateu, evangelista. Símbol, l'àngel.
- 1.3. Sant Lluc, evangelista. Símbol, el bou.
- 1.4. Sant Joan, evangelista. Símbol, l'àguila.

Tema: Vida de Jesús i temes marians

Situades sobre la nau central, vers el parc de Canyelles, des del creuer fins al final de la nau.

- 2.1. Santa Anna, profetessa. Infantesa de Jesús. Símbol, el llibre de les profecies.
- 2.2. Sant Joaquim, sacerdot. Infantesa de Jesús. Símbol, els dos coloms.
- 2.3. La virginitat de Maria, Mare de Jesús. Infantesa. Símbol, el lli-ri blanc.
- 2.4. Anunciació, Àngel i Mare de Jesús. Infantesa. Símbol, el lli-ri blanc.
- 2.5. Concepció virginal de Maria Mare. Infantesa. Símbol, el lli-ri blanc.
- 2.6. Sant Josep, pare de Jesús, amb el bastó florit. Símbol, la serra.
- 2.7. Naixement de Jesús, Pares i Fill. Símbol, l'estrella i la llum.
- 2.8. Adoració dels mags, infantesa de Jesús. Símbols, l'or, l'encens i la mirra.
- 2.9. El baptisme de Jesús, vida pública. Símbol, el colom.
- 2.10. El Bon Pastor, vida pública. Símbol, la creu.
- 2.11. Jesús amb l'Eucaristia, vida pública. Símbol, el pa i el calze (l'Eucaristia).
- 2.12. Coronació d'espines, passió de Jesús. Símbol, el pal i la coro-na d'espines.
- 2.13. Crucifixió, passió de Jesús. Símbol, la creu i l'INRI.
- 2.14. Resurrecció, passió de Jesús. Símbol, la creu de sant Jaume.
- 2.15. Ascensió, passió de Jesús. Símbol, la muntanya i el núvol.
- 2.16. El Sagrat Cor, imatge popular. Símbol, el Sagrat Cor travessat per les fletxes.
- 2.17. Maria rep l'Esperit, Pentacosta, marià. Símbol, el colom enlai-rant-se.
- 2.18. Regina Verge, mort de la Verge, marià. Símbol, tres flors blan-ques.
- 2.19. Assumpció, culte marià. Símbol, tres flors blanques.
- 2.20. Entronització de la Verge, conversió en Reina, culte marià. Símbol, les flors blanques.

Vidrieres que decoren la capella del Santíssim, en l'absis de l'estruc-tura, des del parc de Canyelles vers l'interior.

- 3.1. Símbols de la Passió.
- 3.2. Espigues.

Breu estudi iconogràfic de Sant Esteve de Castellar

- 3.3. Pa sagrat.
- 3.4. Raïm.
- 3.5. Calze.

Vidrieres que decoren el baptisteri i que representen antics edificis del terme.

- 4.1. Sant Feliu del Racó.
- 4.2. L'antiga església barroca del terme.
- 4.3. Sant Pere d'Ullastre.
- 4.4. El Puig de la Creu.
- 4.5. Castellar Vell.

Les dues darreres, en les escales d'accés al cor.

També hi ha dues vidrieres decorades en l'absis que representen dos àngels.

Antic Testament

Situades en el creuer, vers el carrer de Sant Iscle

- 5.1. Moisès, Èxode. Símbol, l'esbarzer que crema.
- 5.2. David, *Primer Llibre dels Reis*. Símbol, l'Arca de l'Aliança.
- 5.3. Isaïes, *Isaïes*. Símbols, l'estrella i el pessebre.
- 5.4. Jeremies, *Jeremies*. Símbols, el jou i els bous.

Personatges de la Història de l'Església

Situades sobre la nau central, paral·leles a les de la vida de Jesús, des del creuer al final.

- 6.1. Sant Sebastià, màrtir. Persecucions. Símbol, les fletxes.
- 6.2. Sant Pere, apòstol i primer papa. Símbol, les claus.
- 6.3. Sant Jaume, apòstol i màrtir. Símbol, la creu medieval.
- 6.4. Sant Esteve, diaca i màrtir. Símbol, la palma del martiri.
- 6.5. Sant Josep Oriol, bisbe de Barcelona. Símbol, l'escut antic de Barcelona.
- 6.6. Verge de la Mercè, Edat Mitjana. Símbol, l'escut antic de Barcelona.
- 6.7. Verge de Montserrat, Verge negra. Símbol, la muntanya.
- 6.8. Sant Jordi, màrtir i símbol de Catalunya. Símbols, l'espasa i el drac.
- 6.9. Sant Josep de Calassanz, fundador d'una orde al segle XVII.

- 6.10. Pius X, papa. Símbols, la corona papal i el bàcul.
- 6.11. Sant Josep Oriol, bisbe de Barcelona.
- 6.12. Fundador d'una orde religiosa.
- 6.13. Sant Fructuós, bisbe català de Tarragona i màrtir. Símbols, la palma i el martiri.
- 6.14. Santa Llúcia, màrtir. Símbols, la palma i els ulls.
- 6.15. Papa i màrtir.
- 6.16. Papa i màrtir.
- 6.17. Santa Bàrbara, màrtir. Símbol, la torre.
- 6.18. Santa Teresa, fundadora d'una orde religiosa al segle XVI. Símbol, el llibre.
- 6.19. Sant Gregori XI, papa. Símbol, l'Església.
- 6.20. Sant Miquel, arcàngel. Símbol, l'espasa de foc.

BIBLIOGRAFIA

- PRAT I PAZ, Esteve: *L'Art castellarenc*. Castellar del Vallès, 1994.
- VERGÉS I VERNIS, Pedro: *Topografia mèdica de Castellar* (reproducció de l'original del 1895). Castellar del Vallès, 1984.
- PLAÇA VELLA, número 15, revista de l'Arxiu d'Història de Castellar.
- SARTAGAL, Ramon: *Diccionari dels Sants*. Ed. El Cangur Diccionaris 62. Barcelona, 1996.
- Nou Testament*. Ed. Claret. Barcelona, 1980.

Visites

- Arxiu d'Història de Castellar.
- Arxiu de l'església parroquial.

